

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Opiniestuk: De historicus als vaandeldrager

Auteur: Anton Noordink

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.2, 43-45.

©2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE HISTORICUS ALS VAANDELDRAGER

Anton Noordink

In het voorjaar van 2022 legde de Nederlandse staat maar liefst 150 miljoen euro neer voor de aankoop van het schilderij *De Vaandeldrager* (1636) van Rembrandt van Rijn. Samen met het Rijksmuseum en de Stichting Rembrandt werd het schilderij aangekocht voor 175 miljoen euro. Het schilderij begon in datzelfde jaar een tour langs musea in alle provincies van ons land en sinds vorig jaar heeft het schilderij zijn definitieve plek gevonden in de Eregalerij van het Rijksmuseum.

De aankoop van *De Vaandeldrager* vond plaats op een bijzonder moment. In de winter van 2021-2022 bereikte de coronacrisis in Nederland haar hoogtepunt. Horeca en scholen waren gesloten en ook de cultuursector had het zwaar. Bovendien was het kabinet demissionair en viel het besluit rondom *De Vaandeldrager* midden in de langste formatie uit de Nederlandse geschiedenis. Toch werd de aankoop in enkele weken door de Eerste en Tweede Kamer geloodst; een politieke slagkracht die we in het laatste kabinet-Rutte niet vaak meer tegenkwamen.

De belangrijkste argumenten voor de koop van *De Vaandeldrager* werden geformuleerd door Taco Dibbits, directeur van het Rijksmuseum. De basis van deze stellingname is voornamelijk (kunst)historisch van aard. Dibbits, zelf kunsthistoricus en Rembrandtkenner, vertelde passievol over dit 'sleutelstuk' en wijst op het feit dat Rembrandt zich met *De Vaandeldrager* als zelfstandig schilder op de kaart zette: 'Dit is de grote doorbraak van de dan dertigjarige Rembrandt, een keerpunt in zijn ontwikkeling. (...) Hier wordt Rembrandt Rembrandt.'

Op het eerste oog lijkt deze argumentatie geloofwaardig, want Rembrandt stopte in deze periode inderdaad vrijwel helemaal met het schilderen van portretten in opdracht. Als we echter wat verder kijken is er, volgens kunsthistorici, behoorlijk wat af te dingen op deze redenering. Enkele jaren eerder al vestigde Rembrandt zich als de beste schilder van zijn tijd, zeggen zij, en drukte hij bovendien zijn stempel op de westerse kunstgeschiedenis. Denk bijvoorbeeld aan *De anatomische les*, die Rembrandt vier jaar eerder, op 26-jarige leeftijd, schilderde, of het duoportret dat in de volksmond *Marten en Oopjen* (1634) is gaan heten en in 2018 voor 160 miljoen euro gezamenlijk door het Rijksmuseum en het Louvre is aangekocht. Daarnaast werd *De Nachtwacht* (1642) ook 'gewoon' in opdracht gemaakt.

Het belangrijkste koopargument van het Rijksmuseum werd dankbaar omarmd door de politiek. *De Vaandeldrager* zou een representatie zijn van de Nederlandse geschiedenis ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog. Toch wordt ook dit argument zeker niet door iedereen overgenomen. Verschillende (kunst)historici beoordelen het als 'onjuist', 'hoogst aanvechtbaar' en zelfs 'kletsboek'. Rembrandtkenner Eric Jan Sluijter erkent bijvoorbeeld in *De Groene Amsterdammer* dat er aanwijzingen zijn dat de Nederlandse strijd voor onafhankelijkheid in *De Vaandeldrager* wordt gerepresenteerd, maar wijst erop dat er meer argumenten zijn voor het tegendeel.

Foto: Rijksmuseum/Olivier Middendorp

Rembrandts *Vaandeldrager* is volgens Sluijter namelijk gebaseerd op een satirische prent van de Duitse kunstenaar Jörg Breu de Jongere (1510-1547); een karikatuur van een zestiende-eeuwse landsknecht, een dronkaard met besmeurde kleren en een druipsnor. Het betreft hier geen vaandeldrager uit de Tachtigjarige Oorlog. Deze uitleg staat in schril contrast met het glorieuze verhaal van het Rijksmuseum, terwijl het evengoed een verhaal vertelt over de kunstenaar Rembrandt en interessante historische vragen oproept over zijn inspiratiebronnen.

De stellingname van het Rijksmuseum past sterk in zijn karakter waarin cultuurbehoud en monumentalisering van de eigen geschiedenis centraal staan. Historicus Jet Burgert schetste dit karakter al in 1998, waarin zij het Rijksmuseum plaatst in een beeld van negentiende-eeuws nationalisme, en beschrijft hoe er werd gekozen voor architectonische elementen en kunstwerken die in verbinding moesten staan met de bloeiperiode van Nederland: de 'Gouden Eeuw'. Het is een beeld dat, zo blijkt uit de argumentatie van het Rijksmuseum over de aankoop van *De Vaandeldrager*, nog altijd actueel is.

Hoewel het Rijksmuseum erkent dat de satirische voorstelling van Breu ter inspiratie diende, blijft het *De Vaandeldrager* uitsluitend presenteren als een verbeelden van een glorieus verleden. Bij de presentatie van de pas aangekochte *Marten en Oopjen* in 2016 was dit ook al zichtbaar. Toenmalig Rijksmuseum-directeur Wim Pijbes zei bij de onthulling: 'Wat u hier ziet,' wijzend naar *Marten en Oopjen* en de andere Rembrandts in de Eregalerij, 'is de geboorte van de Republiek, van het land dat we tegenwoordig Nederland noemen.' Ook vóór *De Vaandeldrager* was dit fenomeen dus al een uitgangspunt voor het Rijksmuseum.

De problematische houding van het Rijksmuseum wordt nog duidelijker

zichtbaar op het moment dat we gaan kijken naar hoe publieke herinnering tot stand komt. Dergelijke instellingen moeten we zien als organisatoren van het collectieve culturele geheugen; ze stabiliseren het en maken het toekomstbestendig. Het in stand houden van deze herinneringscultuur wordt door vele instanties gedragen en is een belangrijke taak van musea. Dit lijkt mij zelfs zo belangrijk, dat het de aankoop van een dergelijk kostbaar schilderij rechtvaardigt.

Dit is het punt waar de verschillende taken van het Rijksmuseum gaan botsen. De meervoudigheid van de geschiedenis valt weg in de nationalistische benadering van *De Vaandeldrager*, er blijft slechts een onvolledig beeld over. Daar komt bij dat de (Nederlandse) samenleving misschien wel veel meer gebaat zou zijn bij een genuanceerder en minder eenzijdig beeld van onze nationale geschiedenis. De roep hierom verschijnt terugkerend in discussies over bijvoorbeeld de ‘Gouden Eeuw’ en het slavernijverleden.

De houding van het Rijksmuseum in de discussie rondom de aankoop van *De Vaandeldrager* is problematisch, omdat het nationalistische kader waarin het museum het schilderij plaatst te weinig ruimte biedt voor historische volledigheid. Het Rijksmuseum zou moeten nadenken over zijn rol in de Nederlandse herinneringscultuur. Wil het de nadruk blijven leggen op kunstenaarsverering, of wil het een diepere betekenis geven aan zijn publieke functie als centrum van informatie, kunst, geschiedenis en wetenschap?

De handen van de historicus jeuken. Als het Rijksmuseum niet voorop wil lopen als het gaat om het bieden van historische handvaten, laat ons dan maar het vaandel der geschiedwetenschap hijsen.

Anton Noordink is tweedejaars deeltijdstudent Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Naast zijn studie werkt hij fulltime als zelfstandig kleermaker en is gespecialiseerd in maatpakken voor heren en historische naaitechnieken.

Eindnoten

- 1 Koen Kleijn, 'Held zonder pluim', *De Groene Amsterdammer* (12 januari 2022); Eric-Jan Sluijter, 'De Vaandeldrager van Rembrandt is niet zó bijzonder als het Rijksmuseum ons wil mee doen geloven', *De Volkskrant* (28 april 2022); Pieter van Os, 'De schilder en het nationalisme. Rembrandt als vlag', *De Groene Amsterdammer* (25 mei 2022).